

7. Демківський А. В. Сучасний вексельний обіг: Навч. посіб. — К.: Знання, 1996. — 138 с.
8. Михайлов Д. М. Международные расчеты и гарантии. — М.: ФКБ-Пресс, 1998. — 368 с.
9. Внешнеторговые сделки / Сост. И. С. Гринько. — Сумы: Реал, 1994. — 464 с.
10. Лавров С. Н., Фролов Б. А. Валютно-финансовые отношения предприятий и организаций с зарубежными партнерами. — М.: Финансы и статистика, 1994. — 248 с.
11. Єфімов О., Кириченко О. Про деякі переваги векселедажателя // Вісник Національного банку України. — 1998. — № 10. — С. 41–44.
12. Івасів Б., Івасів І. Порядок формування ринку векселів // Банківська справа. — 1996. — № 6. — С. 37–45.
13. Павловський Е. А. Вексельное законодательство стран СНГ // Юридический мир. — 1997. — март. — С. 51–55.

14. Мороз Ю. Н. Вексельное дело. — К.: Наук. думка, 1996. — 472 с.
15. Лечиґа Й., Мешко І., Рошко Г. На захист векселя // Банківська справа. — 1998. — № 5. — С. 62–64.
16. Коробкіна С. Безготівкові розрахунки та шляхи вдосконалення їх // Банківська справа. — 2000. — № 1. — С. 49–52.
17. Подцерковний О. П. Організаційно-правові основи розрахункових відносин у господарському комплексі України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / НАН України. Ін-т економіко-правових дослідж. — Донецьк, 1999. — 20 с.
18. Кремер Ю. О. Особенности англо-американского законодательства о векселях // Государство и право. — 1997. — № 3. — С. 94–97.
19. Рукавишникова И. Правовая природа векселя. Особенности бухгалтерского учета векселей // Хозяйство и право. — 1998. — № 1. — С. 35–44.

Подано до редакції 2.11.2007 р.

УДК 346.3

І.М. Орлова,
аспірантка
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України,
м. Донецьк

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ДЕРЖАВНИМИ ГАРАНТІЯМИ

Різноманітність господарських зобов'язань, що виникають між учасниками відносин у сфері господарювання, зумовлює необхідність їх класифікації. Причому класифікація господарських зобов'язань здійснюється не лише з теоретичних, а й з практичних міркувань, що, як зазначається, полягають у виявленні характерних рис у процесі наукового дослідження з метою розробки пропозицій щодо правового регулювання; врахуванні специфіки у процесі правового регулювання; полегшенні вивчення у процесі навчання та ін. [1, с. 206].

Класифікації господарських зобов'язань на види умовно можна поділити на легальну (законодавчу) та наукові. Перша міститься у Господарському кодексі України [2]. Так, згідно з ч. 2 ст. 173 Господарського кодексу України основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання та організаційно-госпо-

дарські зобов'язання. Крім цього, Господарський кодекс України, не включивши до основних, як окремі види господарських зобов'язань, називає: соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання (ч. 4 ст. 175, ст. 177) та публічні зобов'язання суб'єктів господарювання (ст. 178).

Питання наукової класифікації зобов'язань, у тому числі й господарських, в юридичній літературі вже давно визнається дискусійним [3, с. 565]. Господарські зобов'язання за властивостями, що здійснюють найбільш помітний вплив на характер їх правового регулювання, можуть мати різні варіанти класифікації. Так, їх розрізняють: за підставами виникнення; за співвідношенням прав та обов'язків суб'єктів зобов'язання; за визначеністю предмета виконання; за характером взаємозв'язку; за сукупністю прав та обов'язків, якими наділені суб'єкти господарських відносин; за суб'єктом

© І.М. Орлова, 2007

окладом господарського зобов'язання тощо. Існує значна кількість інших точок зору щодо проблеми класифікації господарських зобов'язань. У той же час, не дивлячись на великий науковий внесок, що вже зробили вчені для вирішення питання щодо класифікації господарських зобов'язань взагалі, а також класифікації господарських зобов'язань в межах їх окремих видів, це питання залишається актуальним, зокрема, стосовно господарських зобов'язань з участю в них держави.

Ще пов'язане з тими змінами, що відбуваються у сучасних умовах господарювання, появою нових видів господарських зв'язків та зобов'язань за участю держави, що раніше не були відомі або дістали суттєвих перетворень.

У літературі державу називають специфічним суб'єктом господарського права. Вона характеризується деякими особливостями з точки зору ознак суб'єктів господарського права. Так, зокрема, зазначається, що маючи майнову відокремленість, господарську компетенцію та самостійну майнову відповідальність, держава у той же час для участі у господарських відносинах не потребує спеціальної легітимації як суб'єкта господарювання, якої-небудь особливої організаційно-правової форми, оскільки її статус вже закріплений чинним законодавством [3, с. 377]. Крім того, особливостями держави як суб'єкта господарювання є те, що, по-перше, в його компетенції переважає керівництво господарською діяльністю; по-друге, керівництво економікою здійснюється за допомогою актів юридичної сили [4, с. 437].

Держава, на відміну від усіх інших учасників господарських відносин, володіє правом власності на такий специфічний об'єкт, як державна казна, тобто усі централізовано керовані доходи держави та інші кошти, що набуваються від імені держави України та не розподілені (не передані) адміністративно-територіальним одиницям, державним організаціям, підприємствам, установам у господарське відання, оперативне управління.

Оскільки держава є специфічним суб'єктом господарювання, зобов'язання за її участю мають особливості. Між тим, аналіз наукової літератури, періодичних видань свідчить про те, що питанню про господарські зобов'язання з участю в них держави та їх класифікації приділяється недостатня увага.

Вищенаведене вказує на актуальність подальших досліджень питання класифікації господарських зобов'язань за участю держави, зокрема, забезпечених державними гарантіями.

Мета статті — узагальнити та класифікувати господарські зобов'язання, які забезпечені державними гарантіями, для подальшого доопрацювання їх правової основи.

Незважаючи на відсутність комплексних наукових розробок проблем господарських зобов'язань за участю держави, зокрема, забезпечених державними гарантіями, заслуговує уваги позиція О. А. Белянєвич, яка, досліджуючи договори у сфері державного господарювання, поділяє їх на два види: 1) господарські договори, які укладаються суб'єктами державного сектора господарювання з іншими суб'єктами господарювання на власний розсуд для досягнення власних господарських цілей; 2) господарські договори за участю органів держави, які укладаються ними в межах своїх організаційно-господарських повноважень із суб'єктами господарювання різних форм власності, в тому числі державного сектора, і спрямовані на виконання державою своїх економічних і соціальних функцій (договори публічної спрямованості) [4, с. 438–439].

У рамках другого виду господарських договорів можуть бути виділені: планові господарські договори (державні контракти) та деякі інші договори (зокрема, пов'язані з функціонуванням державного матеріального резерву), спрямовані на забезпечення потреб держави в товарах, роботах, послугах; договори оренди та концесії, які спрямовані на підвищення ефективності використання державного й комунального майна та забезпечення потреб громадян України в товарах, роботах, послугах; договори купівлі-продажу об'єктів приватизації, які, опосередковуючи відчуження державного майна, повинні забезпечити створення багатуокладної соціально орієнтованої ринкової економіки, підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України [4, с. 439–440].

Правова основа виникнення господарських зобов'язань з участю в них держави на сьогодні представлена окремими статтями Господарського кодексу України, статтями ряду інших нормативно-правових актів. При цьому аналіз відповідних положень чинного законодавства України свідчить про різноманітність та неоднорідний характер господарських зобов'язань за участю держави та вказує на існування таких їх видів, що не знаходять відображення у відомих класифікаціях, зокрема, господарські зобов'язання, які забезпечені державними гарантіями. Ці фактори створюють підстави для подальших наукових досліджень окремих видів господарських зобов'язань з участю в них держави та їх відповідного поділу.

З урахуванням вищезазначеного доцільно запропонувати класифікацію господарських зобов'язань з участю держави за такою ознакою, як наявність чи відсутність в них державних гарантій на: господарські зобов'язання, які забезпечені державними гарантіями, та господарські зобов'язання, не забезпечені державними гарантіями. Тим самим поглибити запропоно-

вану О. А. Беляневич класифікацію договорів у сфері державного господарювання, а саме: до другого виду — договорів публічної спрямованості — додати такий тип, як договори про надання державних гарантій за забезпечення виконання господарських зобов'язань.

У свою чергу, господарські зобов'язання, які забезпечені державними гарантіями, можуть бути класифіковані за наступними підставами: положення держави у господарському зобов'язанні; статус уповноваженого органу, що надає гарантії за зобов'язаннями; характер контрагента; правова підстава їх виникнення; сфера господарювання, в якій виникають та існують ці зобов'язання; вид забезпечуваного державними гарантіями господарського зобов'язання тощо.

Сторонами у господарських зобов'язаннях є зобов'язана сторона (у тому числі боржник) та управлена сторона (у тому числі кредитор). Перша зобов'язана виконати зобов'язання на користь кредитора (активний обов'язок) або утриматися від певної дії (пасивний обов'язок), а друга, маючи право вимагати виконання зобов'язання боржником, у той же час зобов'язана прийняти від нього виконане у точній відповідності до змісту зобов'язання. Так, в залежності від положення держави у господарських зобов'язаннях, забезпечених державними гарантіями, вони можуть поділитися на: зобов'язання, в яких держава знаходиться на стороні боржника (виконання державою гарантійних зобов'язань перед іноземними кредиторами), та зобов'язання, в яких держава виступає на стороні кредитора (надання державних гарантій за зобов'язаннями суб'єктів господарювання, які належать до державного сектора економіки).

Держава бере участь у господарських відносинах через спеціальні уповноважені органи. В залежності від статусу уповноваженого органу, що надає гарантії за зобов'язаннями, зобов'язання можуть бути: з гарантіями Кабінету Міністрів України; з гарантіями Ради Міністрів Автономної Республіки Крим та гарантіями органів місцевого самоврядування (тільки для гарантій за кредитами, які надаються міжнародними фінансовими організаціями або на умовах співфінансування разом із міжнародними фінансовими організаціями).

Держава Україна може надавати державні гарантії за зобов'язаннями суб'єктам, які принципово відрізняються один від одного. Ці відмінності полягають у різних організаційно-правовій формі, правовому статусі тощо. Враховуючи це, господарські зобов'язання, які забезпечені державними гарантіями, в залежності від характеру контрагента, тобто особливостей того суб'єкта, який є другою стороною у зобов'язанні, можуть бути поділені на:

зобов'язання із суб'єктами господарювання, які належать до державного сектора економіки (ч. 2 ст. 199 Господарського кодексу України);

зобов'язання з юридичними особами, щодо яких приймається рішення про надання державних гарантій (ч. 2 ст. 14 Закону України «Про державний бюджет України на 2007 рік» [5]);

зобов'язання з державними установами (ч. 4 ст. 14 Закону України «Про державний бюджет України на 2007 рік» дозволяє Кабінету Міністрів України у встановленому ним порядку надавати державні гарантії за зобов'язаннями Державної іпотечної установи);

зобов'язання з іноземними кредиторами — урядами іноземних держав, міжнародними фінансовими організаціями та іноземними банками (Декрет Кабінету Міністрів України «Про надання державних гарантій щодо іноземних кредитів, які надаються Україні відповідно до міжнародних договорів» від 17 березня 1993 р. [6]).

Виконання господарських зобов'язань забезпечується державними гарантіями лише за умови нормативного закріплення можливості їх надання. Забезпечення господарських зобов'язань державними гарантіями передбачається не одним, а цілою низкою нормативно-правових актів. Тому в залежності від правової підстави виникнення господарських зобов'язань, забезпечених державними гарантіями, вони можуть бути класифіковані на: зобов'язання, виникнення яких передбачається актами національного законодавства: Господарським кодексом України, Бюджетним кодексом України [7], законами, постановами тощо; зобов'язання, виникнення яких передбачається міжнародними угодами, ратифікованими Україною (Гарантійна угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку від 13 грудня 1995 р. [8], Гарантійна угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку від 7 вересня 2005 р. [9]).

Чинне законодавство України передбачає можливість виникнення господарських зобов'язань, забезпечених державними гарантіями, у різних сферах господарювання, тому вони можуть бути класифіковані і за цією підставою. Так, в залежності від сфери господарювання, в якій виникають та існують господарські зобов'язання за участю держави, вони можуть поділитися на зобов'язання у сфері: сільського господарства, інвестиційної, зовнішньоекономічної діяльності, туризму тощо.

Державними гарантіями забезпечується виконання неоднорідних господарських зобов'язань. В залежності від виду забезпечуваного державними гарантіями господарського зобов'язання вони можуть бути зобов'язаннями: з оплатної реалізації майна, з кредитування, з виконання робіт тощо.

Запропонована класифікація господарських зобов'язань за участю держави і, зокрема, забезпечених державними гарантіями, буде сприяти вдосконаленню правового регулювання відповідних відносин, дооп-

раціонування питань механізму їх виконання, захисту прав учасників господарських відносин, які приймають участь у таких зобов'язаннях.

Література

1. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій.— К.: Атіка, 2004.— 624 с.
2. Господарський кодекс України: Офіційний текст.— К.: Атіка, 2006.— 180 с.
3. Хозяйственное право: Учебник / В. К. Мамаутов, Г. Л. Знаменский, В. В. Хахулин и др.; Под ред. В. К. Мамаутова.— К.: Юринком Интер, 2002.— 912 с.
4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія.— К.: Юринком Интер, 2006.— 592 с.
5. Про Державний бюджет України на 2007 рік: Закон України від 19 грудня 2006 р. № 489-V // Урядовий кур'єр.— 2006.— 26 грудня № 243.— Ст. 24, 65.

6. Про надання державних гарантій щодо іноземних кредитів, які надаються Україні відповідно до міжнародних договорів: Декрет Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 р. № 25—93 // Система інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.— www.liga.net.

7. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III // Система інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.— www.liga.net.

8. Гарантійна угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку від 13 грудня 1995 р. // Система інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.— www.liga.net.

9. Гарантійна угода між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку від 7 вересня 2005 р. // Система інформаційно-правового забезпечення Ліга: Закон.— www.liga.net.

Подано до редакції 04.10.2007 р.

УДК 347.454.3

Г. Н. Гриценко,

Зам. председателя правления

ЗАО «Реконструкция и строительство»,

г. Луганск

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИМУЩЕСТВЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУБЪЕКТОВ ПОДРЯДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ПРИ КАПИТАЛЬНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Хозяйственно-правовая ответственность выступает одним из главных способов обеспечения надлежащего исполнения обязательств по любому виду договоров, не исключение и договор подряда на капитальное строительство. В юридической науке общепризнано, что «ответственность есть разновидность юридических последствий, наступающих при наличии определенных фактов, форма воздействия норм права на общественные отношения. Ответственность отличается от других обязанностей по содержанию — это всегда обязанность, носящая ущербный характер, нежелательный для субъекта, на которого возлагается, ущемляющая его правовой статус, сводящаяся к лишению определенного рода [1, с. 39]. Ответственность всегда является дополнительным обременением для стороны, нарушающей договорное обязательство [2, с. 115—116]. Хозяйственно-правовую ответственность необходимо отличать от

других правовых мер воздействия (санкций); в частности от таких мер, как взыскание задолженности или расторжение договора, хотя последнее и признается как одна из форм ответственности (п. 110—112 Общих условий заключения и исполнения договоров подряда в капитальном строительстве; утвержденных постановлением Кабинета Министров Украины от 1 августа 2005 г. № 668) [3].

Что касается вопроса о понятии ответственности, то многие годы он является спорным в юридической науке, рассматривался в основном представителями гражданско-правовой науки, ответственность определялась как «одна из форм государственного принуждения, связанная с применением санкций имущественного характера, направленных на восстановление нарушенных прав и стимулирование нормальных экономических отношений юридически равных участников гражданского оборота» [4, с. 172—173].

© Г. Н. Гриценко, 2007